

Research Paper

Investigating the effective factors on reverse migration from city to village (Case study: Sarpol-e-Zahab city)

Maaref Olfati¹, Mansour Haghghatian^{2*}, Syyed Naser Hejazi³

1. PhD student in Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran
2. Associate Professor and Department Manager of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran
3. Assistant Professor and Department Manager of Sociology, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Dehaghan, Iran

Received: 2021/9/21
Accepted: 2021/10/21
PP: 183-195

Use your device to scan and read
the article online

Keywords:

reverse migration, social, cultural, economic factors, access to resources.

Abstract

Reverse migration is a process that includes three stages of birth and life in the village, migration to the city and living there and then, returning to the village. The movement of human beings for the survival of life has a long history of human beings and the dynamics of human relations with place is at the heart of the phenomenon of migration. Return migration as human action in geographical space can be explained by a structural-functional approach. Return migration from the repulsions of destination cities, including: high cost of living, lack of housing and high rents, unemployment, cultural problems, etc., and home attractions, including : Provision of infrastructure services, implementation of physical plans of the village, acquisition of rehabilitated agricultural lands. The impact of economic factors on returning to the village was more pronounced than other factors. The purpose of this study is the factors affecting reverse migration from urban to rural areas. The present study is a descriptive correlational study according to the applied purpose and according to the data collection method. The statistical population of the study includes households with reverse migration from city to village in Sarpol-e-Zahab city, 326 of which were selected as the sample size using the Cochran's formula. In this study, quota sampling method was used to select the sample. To analyze the data, two descriptive sections (center orientation and dispersion indices) and inferential indices (correlation and regression) were used using SPSS and AMOS software. The results show that educational facilities ($r = 0.34$), new communication technologies ($r = 0.69$), access to resources ($r = 0.75$), income generation $r = 0.72$) and reverse migration from There is a positive and significant relationship between city and village.

Citation: Olfati Maaref, Haghghatian Mansour, Hejazi Syyed Naser,(2021). Investigating the effective factors on reverse migration from city to village (Case study: Sarpol-e-Zahab city). Journal Research and Urban Planning, Vol 12, No 46, PP :183-195
DOI: 10.30495/jupm.2021.29009.3993

Corresponding author: Mansour Haghghatian

Address: Associate Professor Dehaghan Azad University

Tell:

Email:

Extended Abstract

Introduction

Today, the focus of international organizations on the relationship between migration and development highlights the need to reconsider reverse migration approaches. Over time, many governments in these countries have come to realize the fundamental fact that the urban crisis is first and foremost the crisis of rural producers. Statistics show that in many developing countries, the weight and importance of rural areas far outweighs the attention paid to them, and just as the rapid growth of urbanization is an issue for these countries, realization and the need to pay attention to rural development are also important. Is raised. The phenomenon of return migration is considered more of a reaction to the attraction in rural areas, which arises through the generation of income in activities such as agriculture and animal husbandry, retirement and sometimes due to the problems of urban life. Return migration often involves adults and retirees, and sometimes young people choose this type of migration for health or family reasons. If conditions change in such a way that improving the quality of life and facilities in the village is accompanied by raising the level of agricultural income (per unit area), rural life will become an attractive alternative to the costly polluted urban environment. Economic prosperity in the countryside will bring migrant families to the countryside and return migration will take place. The use of rural spaces by urban dwellers is often done as a spatial-spatial action in order to relax and reduce the psychological burden of the problems prevailing in urban spaces. In return migration, the place of birth and residence of rural migrants and for various economic and social reasons, etc. migrate to the city and spend a relatively long period of their active life in the city and then return to their home village. Factors of rural attraction (cheap land and housing, inherited land, mild and clean air, lack of urban problems) and urban repulsion (expensive land and housing, stress, racial discrimination, air pollution, etc.) and the development of transportation network causing spatial mobility Migration becomes return. The purpose of return is residence and life. If the development of infrastructure and infrastructural facilities for economic activities and cultural and political growth and

development are considered in the rural areas of the first emigrant, it will lead to the phenomenon of return migration.

Methodology

This research has been done by survey method. The statistical population studied in this study includes all citizens aged 15 and over living in rural areas of Sarpol-e Zahab city who have reverse migration. Until 1396, the population of these people was 2143. The sample of this research has been calculated using Cochran's formula which is equal to 406 people. In this study, quota sampling method has been used (sampling means taking a proportion of the community or the whole as a representative or representative. This sample must have most of the characteristics of the whole community to be able to present the results to the whole community Generalized. To analyze the information in descriptive statistics, descriptive tables and graphs, frequency indices, mean and standard deviation were used, and in the inferential statistics section, as in the present study, hypotheses seeking to explain the social, cultural, and economic factors of reverse migration from the city were used. To the village. Therefore, Pearson correlation coefficient test was used. Structural equation method has been used to analyze the data. Amos and SPSS software have been used for this purpose. Measures have been used to ensure the formal validity of the measurement include the use of previously tested questionnaires in similar research, surveys of supervisors and consultants. Cronbach's alpha was used to measure reliability.

Results and discussion

The results showed that with increasing income, reverse migration will also increase. Therefore, it can be said that the first hypothesis of the research that there is an inverse relationship between income and migration is confirmed. The results showed that with increasing access to resources, reverse migration will also increase. Therefore, it can be said that the second hypothesis of the research that there is a relationship between access to resources and reverse migration is confirmed. The results showed that with the increase of new communication technologies,

reverse migration will also increase. Therefore, it can be said that the third hypothesis of the research that there is a relationship between the increase of new communication technologies and reverse migration is confirmed. The results showed that with the increase of educational facilities, reverse migration will also increase. Therefore, it can be said that the fourth hypothesis of the research that there is a relationship between educational facilities and inverse migration is confirmed.

Conclusion

Findings showed that there is a significant relationship between income generation, access to resources, new communication technologies, educational facilities and reverse migration from city to village. Factors of rural attraction (cheap land and housing, inherited land, mild and clean air, lack of urban problems) and urban repulsion (expensive land and housing, stress, racial discrimination, air pollution, etc.) and the development of transportation network causing spatial mobility Migration becomes return. The purpose of return is residence and life. If the development of infrastructure and infrastructural facilities for economic activities and cultural and social growth and development are considered in the first rural migrant areas, it will lead to the phenomenon of return migration. Thus, the idea of returning to the origin arises in the person and expresses a situation in which the immigrant returns to the origin of his own free will, especially after a certain period of time. The phenomenon of return migration is considered more of a reaction to the attraction in rural areas, which arises through the generation of income in activities such as agriculture and animal husbandry, retirement and sometimes due to the problems of urban life. Return migration often involves adults and retirees, and sometimes young people choose this type of migration for health or family reasons. If conditions change in such a way that improving the quality of life and facilities in the village is accompanied by

raising the level of agricultural income (per unit area), rural life will become an attractive alternative to the costly polluted urban environment. Economic prosperity in the countryside will bring migrant families to the countryside and return migration will take place. In the last decade, economic, social and cultural changes in rural areas have paved the way for the return of migrants. In Iran, the phenomenon of reverse migration is free and public. In addition, the government has started diligent planning to decentralize large cities to small towns and villages with the slogan of anti-urbanization and reverse migration. Over the years, the social and economic context of these towns and villages has slowly changed, and with the improvement of the road network, these villages, which are adjacent to the growing cities, have taken on a newer form of developed nature. The growth of housing and housing for migrants and the construction of villas and apartments in rural areas has changed the physical construction of villages and seems to be effective in changing its function. Addressing the issue of reverse migration not only addresses the countryside, but also overshadows the city. The city and the village coexist in the cradle of the region; On the one hand, their birth, growth and development are not far from the effects of the region, and on the other hand, by interacting with each other, they put stress on each other. The city and the village both affect each other and the environment affects both. Since villages do not have the potential for change, they show the possibility of change in various relationships with the city.

The reason for migration to the villages of these cities can be expressed in the factors of proximity and entanglement of the urban and rural environment and the appropriate mass communication system, ... The growth of villages Simultaneously with the growth of cities, the modern appearance of villages and the existence of very strong economic activities and its solidarity with cities attract immigrants.

مقاله پژوهشی

بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس از شهر به روستا (نمونه موردی: شهرستان سرپل ذهاب)

معارف الفتی^۱، منصور حقیقتیان^{۲*}، سیدناصر حجازی^۳

۱. دانشجوی دکتری جامعه شناسی دانشگاه آزاد اسلامی دهقان اصفهان

۲. دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی دهقان اصفهان

۳. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی دهقان اصفهان

چکیده

مهاجرت معکوس فرایندی است که سه مرحله تولد و زندگی در روستا، مهاجرت به شهر و سکونت در آنجا و سپس، بازگشت مجدد به روستا را شامل می‌شود. هدف این پژوهش عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس از شهر به روستا است. پژوهش حاضر با توجه به هدف کاربردی، و با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها از نوع تحقیقات توصیفی همبستگی محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش شامل خانوارهای دارای مهاجرت معکوس از شهر به روستا در شهرستان سرپل ذهاب که با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۲۶ نفر از آن‌ها به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. در این پژوهش برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری سهمیه‌ای استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از دو بخش توصیفی (شاخص‌های گرایش به مرکز و پراکندگی) و شاخص‌های استنباطی (همبستگی و رگرسیون) با استفاده از دو نرم‌افزار SPSS و AMOS استفاده شد. نتایج یافته‌ها نشان می‌دهد که تسهیلات آموزشی ($r = 0/34$)، فن‌آوری‌های نوین ارتباطی ($r = 0/69$)، دسترسی به منابع ($r = 0/75$)، ایجاد درآمد ($r = 0/72$) و مهاجرت معکوس از شهر به روستا رابطه مثبت و معنی‌داری وجود دارد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۶/۳۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۲۹

شماره صفحات: ۱۸۳-۱۹۵

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

واژه‌های کلیدی:

مهاجرت معکوس، عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، دسترسی به منابع.

استناد: الفتی معارف، حقیقتیان منصور، حجازی سیدناصر (۱۴۰۰): بررسی عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس از شهر به روستا (نمونه موردی: شهرستان سرپل ذهاب)، فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال ۱۲، شماره ۴۶، صص ۱۸۳-۱۹۵

DOI: 10.30495/jupm.2021.29009.3993

* نویسنده مسئول: منصور حقیقتیان

نشانی: دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی دهقان اصفهان

تلفن:

پست الکترونیکی:

مقدمه

امروزه، توجهی که سازمان‌های بین‌المللی به ارتباط میان مهاجرت و توسعه می‌کنند، نیاز به مرور دوباره رویکردهای مهاجرت معکوس را نشان می‌دهد. به مرور بسیاری از دولت‌ها در این کشورها به این حقیقت بنیادی رسیده‌اند که بحران شهری نخست بحران تولیدکنندگان روستایی است. آمارها نشان می‌دهند که در بسیاری از کشورهای در حال توسعه وزن و اهمیت روستاها به مراتب بیش از میزان توجهی است که به آن‌ها می‌شود و همان‌گونه که رشد سریع شهرنشینی یک مسألهٔ مربوط به این کشورهاست، روستانشینی و لزوم توجه به توسعه روستایی نیز به‌عنوان مهم‌ترین مسئله در این کشورها مطرح است. پدیده مهاجرت بازگشتی، بیشتر واکنشی نسبت به ایجاد جذابیت در مناطق روستایی قلمداد می‌شود که از طریق ایجاد درآمد در فعالیتهایی مانند کشاورزی و دامداری، بازنشستگی و گاه ناشی از مشکلات زندگی شهری پدید می‌آید. مهاجرت بازگشتی غالباً بزرگسالان و بازنشستگان را شامل شده و گاهی نیز جوانان به دلایل بهداشتی یا به تبع خانواده، این نوع مهاجرت را برمی‌گزینند. اگر شرایط به نحوی تغییر یابند که ارتقای کیفیت زیستی و امکانات در روستا همراه با ارتقای سطح درآمد کشاورزی (در واحد سطح) باشد، زندگی در روستا را جایگزین جذابی برای محیط آلوده پرهزینه شهری می‌سازد. رونق اقتصادی در روستاها، خانواده‌های مهاجر را به روستاها کشانده و مهاجرت بازگشتی صورت خواهد گرفت. استفاده از فضاهای روستایی از سوی شهرنشینان، اغلب به‌منظور فراغت و کاهش بار روانی مشکلات حاکم بر فضاهای شهری به‌عنوان کنشی مکانی- فضایی صورت می‌پذیرد. در مهاجرت بازگشتی، محل تولد و زندگی مهاجران روستا بوده و به دلایل مختلف اقتصادی و اجتماعی و غیره به شهر مهاجرت کرده و مدتی نسبتاً طولانی از عمر فعال خود را در شهر سپری کرده و سپس به روستای موطن خود بازمی‌گردند. عوامل جاذبه روستایی (ارزانی زمین و مسکن، زمین ارثی، هوای لطیف و پاکیزه، نبود مشکلات شهری) و دافعه شهری (گرانی زمین و مسکن، فشارهای روحی روانی، تبعیض نژادی، آلودگی هوا و غیره) و توسعه شبکه حمل‌ونقل موجب تحرک مکانی به‌صورت مهاجرت بازگشتی می‌شود. هدف از بازگشت اقامت و زندگی است. چنان چه در مناطق روستایی مهاجر فرست، توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی برای فعالیتهای اقتصادی و رشد و پیشرفت فرهنگی و سیاسی ملاحظه شود منجر به بروز پدیده مهاجرت بازگشتی می‌شود. بنابراین ایده بازگشت به مبدأ در شخص به وجود آمده و وضعیتی را بیان می‌کند که شخص مهاجر با تمایل خود و به‌ویژه بعد از مدت‌زمان مشخص به مبدأ برمی‌گردد. در چند سال اخیر، روند مهاجرت بازگشتی در روستاهای شهرستان سرپل ذهاب افزایش چشم‌گیری داشته است. در این تحقیق به این پرسش می‌پردازیم که چه عواقبی در محل مقصد با توجه به مهاجرت معکوس پیش خواهد آمد و نوع تأثیرگذاری به چه شکل است و مهاجران چه تأثیراتی بر تغییرات مبتنی بر عوامل اجتماعی و اقتصادی این روستاها خواهند داشت و اینکه ورود فرهنگ‌های مختلف چه تأثیری در بخش‌های فرهنگی و سیاسی روستاها خواهد داشت؟

در سال ۱۳۹۵، ده هزار و هشتصد و نه هزار خانوار در روستاهای سرپل ذهاب زندگی می‌کردند که در خردادماه ۱۳۹۸، این تعداد به دوازده هزار و سیصد و سی‌وسه خانوار افزایش یافتند. به علت مهاجرت معکوس از شهر به روستا که به علت تورم، بیکاری، گرانی کرایه‌خانه تا، گرایش مردم به زندگی قومی و قبیله‌ای به روستاها، مهاجرت کردند. در طی سالها آرام‌آرام بافت اجتماعی و اقتصادی شهر و روستاهای سرپل ذهاب تغییر کرده و با بهبود شبکه‌ی راه‌ها، این روستاها که در جوار شهر، رو به رشد هستند، شکل جدیدتری توسعه‌یافته به خود گرفته‌اند. رشد خانه‌سازی و اسکان مهاجران و ساخت خانه‌های ویلایی و آپارتمانی در محیط‌های روستایی، ساخت فیزیکی روستاها را تغییر داده و به نظر می‌رسد در تغییر کارکرد آن نیز تأثیرگذار خواهد بود. تغییراتی از قبیل رشد جمعیت، رشد نیروی کار در محل مهاجرپذیر و تغییرات مثبت و منفی اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی، که تغییرات مثبت می‌توانند آثار مثبت بر جامعه برجا گذارند و تغییرات منفی که ضرورت پرداختن به آن‌ها بسیار دارای اهمیت بوده و می‌توانند به‌عنوان مسئله‌ی پویای مهاجرت معکوس موردبررسی قرار گیرد. ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر تنها برای شناخت این پروسه‌ی اجتماعی و اطلاع‌رسانی و تأکید بر توجه مسئولان ذی‌ربط سیستم مدیریتی و اقتصادی با در نظر گرفتن روابط بسیار نزدیک این شهر به روستاهای مورد مطالعه است که البته این تحقیق می‌تواند زیربنایی برای تحقیقات بعدی پژوهشگران، با الگوبرداری از نمونه‌های موفق درون‌مرزی و برون‌مرزی، با توجه به رشد مهاجرت‌های معکوس و کارکرد آن در مناطق روستایی و شهری باشد.

پیشینه پژوهش

پژوهش‌های داخلی

یعقوبی و زبیدی (۱۳۹۷) در تحقیقی با عنوان «بررسی انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای شهرستان ایچرود- استان زنجان» پرداختند. تحقیق کاربردی حاضر با استفاده از روش تحقیق توصیفی- همبستگی و جمع‌آوری داده‌ها با استفاده از پرسشنامه انجام گرفت. روایی پرسشنامه با استفاده از نظرات اعضای هیئت‌علمی مرتبط تأیید شد. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق از پیش‌آزمون و محاسبه ضریب کرونباخ آلفا (۰/۷۹ تا ۰/۸۱) استفاده شد. جامعه آماری تحقیق را مهاجران بازگشتی به روستا تشکیل داده که ۱۲۵ نفر از آن‌ها بر

اساس رابطه کوکران و از طریق نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. با استفاده از تحلیل عاملی اکتشافی انگیزه‌های مهاجرت معکوس به روستا در چهار عامل شامل بهبود وضعیت رفاهی و بهداشتی در روستاها، جاذبه‌های طبیعی روستا و تأمین محیط آرام، بهبود چشم‌انداز سودآوری کشاورزی در آینده و بهبود ظرفیت اشتغال‌زایی منطقه خلاصه‌شده که این عوامل در مجموع 60/80 درصد از واریانس کل انگیزه‌های مهاجرت را تبیین نمودند. پیامدهای مهاجرت معکوس نیز در سه عامل توسعه شاخص‌های عمرانی و سلامتی، افزایش نرخ مشارکت و سرمایه‌گذاری و آرامش روانی خلاصه‌شده که این عوامل مجموعاً ۶۵/۳۳ درصد از واریانس پیامدهای مهاجرت را تبیین نمودند. - محمد پور لیما و عالی‌زاد مینا آباد (۱۳۹۷)، در تحقیقی با عنوان «واگرایی شهری و فرایند خروج ساکنان از منطقه کلان‌شهری (مورد شناسی: تهران)» پرداختند. این پژوهش با در نظر داشتن مطالعات و تحقیقات انجام‌شده در این زمینه و باهدف بررسی عوامل مؤثر در تصمیم به خروج و مهاجرت ساکنان از شهر تهران تدوین شده است. پژوهش پیش رو به‌روش توصیفی-تحلیلی و با تکمیل پرسشنامه به شیوه نمونه‌گیری سهمیه‌ای و توزیع تصادفی ساده در بین 384 نفر از خانوارهای ساکن در شهر تهران صورت پذیرفته است. این پژوهش به‌منظور پاسخ به وجود رابطه معنادار بین عواملی چون آلودگی‌های محیطی، مسائل اجتماعی، عوامل اقتصادی و تصمیم ساکنان شهر تهران به خروج از این شهر، با استفاده از روش‌های آماری و مدل استقلال صفات، تجزیه و تحلیل داده‌ها در دو سطح توصیفی و استنباطی انجام پذیرفته و نتایج به‌دست‌آمده مشخص می‌سازد که آلودگی‌های محیطی و مسائل اجتماعی در تصمیم ساکنان شهر تهران به خروج از کلان‌شهر تهران مؤثر است و عوامل اقتصادی فاقد رابطه معنادار با این امر است.

- منافی آذر و همکاران (۱۳۹۶) در تحقیقی با عنوان «مهاجرت بازگشتی و پیامدهای آن بر سکونتگاه‌های روستایی (مطالعه موردی: بخش باروق شهرستان میاندوآب)» پرداختند. روش تحقیق از لحاظ هدف کاربردی، و از لحاظ روش‌شناسی توصیفی-تحلیلی و شالوده مطالعات آن بر پیمایش میدانی و ابزار گردآوری داده‌ها پرسشنامه و مصاحبه است. قلمرو مکانی تحقیق، بخش باروق شهرستان میاندوآب واقع در جنوب شرقی آذربایجان غربی بود. جامعه آماری تحقیق خانوارهای مهاجران بازگشته به این بخش طی دهه اخیر (۱۳۸۳-۱۳۹۲) است که با سرشماری از 96 خانوار بازگشته به موطن روستایی به بررسی متغیرهای تحقیق پرداخته شد. روایی پرسشنامه از نوع صوری و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ 0/83 به دست آمد. تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش کمی (شامل آمار توصیفی و آمار استنباطی) تحلیل عاملی به شیوه تحلیل مؤلفه‌ای، آزمون تی تک نمونه، کندال و تحلیل مسیر) صورت پذیرفت. نتایج تحلیل عاملی نشان داد عوامل مختلفی در بازگشت مهاجران نقش داشته است که از بین آن‌ها عامل‌های اقتصادی و عمرانی - اجتماعی به ترتیب با مقدار ویژه 2/49 و 2/31 بیشترین تأثیر را در بین عامل‌های بارگذاری شده به خود اختصاص داده‌اند و عامل فرهنگی - قومی کمترین تأثیر را در بین عامل‌ها داشته است. نتایج تحلیل مسیر اثرات بازگشت مهاجران در روستاها، نشان داد مهاجران بازگشته بیشترین تأثیر را در شاخص‌های عمرانی - کالبدی و کمترین پیامد را در شاخص اجتماعی داشته‌اند.

- علی بابایی و جمعه پور (۱۳۹۵)، در تحقیقی با عنوان «فرآیند و الگوی مهاجرت معکوس روستایی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: دهستان حاجیلو- شهرستان کبودرآهنگ)» پرداختند. در این پژوهش مسئله مهاجرت معکوس در سطح یک منطقه روستایی که به شکل آشکاری با این پدیده روبه‌رو است به‌صورت پیمایش موردی و بررسی میدانی مورد مطالعه قرار گرفته است. چهار عامل سطح توسعه در روستاها، شرایط زندگی شهری، میزان درآمد مهاجران و تعلق قومی و محلی به‌عنوان عوامل احتمالی مؤثر بر مهاجرت معکوس شناسایی و رابطه آن با مهاجرت معکوس بررسی شد و در چهارچوب تحلیل هم‌بستگی مورد آزمون قرار گرفت. جامعه آماری این تحقیق دهستان حاجیلو واقع در بخش مرکزی شهرستان کبودرآهنگ است. همه ۹ روستای دهستان مذکور به‌عنوان مورد مطالعه انتخاب شدند. در این پژوهش در پیمایش میدانی از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. داده‌های به‌دست‌آمده از پرسش‌نامه تا با استفاده از آمار توصیفی و استنباطی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. چهارچوب نظری این تحقیق از تلفیق و ترکیب دودسته از نظریات مربوط به مهاجرت موسوم به دیدگاه اقتصادی و رویکرد اقتصاد جدید مهاجرت کار شکل گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که میان متغیرهای سطح توسعه، شرایط نامساعد شهری، میزان درآمد افراد و تعلقات قومی و بومی از یک‌طرف و مهاجرت معکوس از طرف دیگر رابطه مستقیم وجود دارد.

- مطالعه افزاینده و همکاران (۱۳۹۶) نیز در بررسی اثرات فضایی- مکانی مهاجرت بازگشتی نشان داد که در بازگشت مهاجران، عوامل اقتصادی بیشترین تأثیر را دارد و مهاجران با ارزیابی هزینه - فایده و تصور فواید بیشتر از هزینه تصمیم به بازگشت می‌گیرند. عوامل اجتماعی، روا نشناختی و عمرانی نیز از سایر عوامل تأثیرگذار در بازگشت مهاجران هستند. پیامدهای بازگشت مهاجران شامل نوسازی مسکن روستایی، احیای اراضی کشاورزی، تبدیل اراضی زراعی دیم به باغی و مکانیزاسیون کشاورزی، توسعه دامپروری، احداث کارگاه‌های تولیدی و غیره بوده و نوعی باز ساخت فضایی را نشان می‌دهد.

اشتری مهرجردی و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «بررسی جامعه‌شناختی خانه‌های دوم در ایران و بررسی پیامدهای آن (مطالعه موردی شهرستان فراهان)» پرداختند. در این مطالعه از قالب روشی آمیخته بهره‌برده و روش کیفی اساس کار بوده و روش کمی در کنار آن

استفاده شده است. جامعه آماری، بخش مرکزی شهرستان فراهان شامل 32 روستا که با تمام شماری به روش ترکیبی ارزیابی شدند. نتایج مطالعه حاکی از آن است که خانه‌های دوم بیشتر در روستاهای فارس زبان گسترش یافته. مالکان ساکن قم و اراک (کمتر از ۵۰ درصد تعطیلات آخر هفته و مناسبت تا درحالی که ساکنان تهران (بیش از 50 درصد) تنها در مناسبت تا مراجعه می‌کنند. لوازم موجود و چیدمان همه منازل ترکیبی از سنتی و مدرن است، تقریباً همه خانه تا در 5 تا 10 سال قبل ایجاد شده‌اند. حدود 10 درصد مالکان زن بوده، پایگاه اقتصادی - اجتماعی اغلب آن‌ها متوسط و بالا بوده، حدود دوسوم بیش از 50 سال سن دارند، 90 درصد دارای لیسانس و کمتر بودند. همه مالکان با ساکنان نسبت فامیلی داشتند، دوسوم اعلام کردند پوشش آن‌ها بهتر از پوشش شهری آن‌ها برای تمایز و نشان دادن تمکن مالی است. در برخی روستاها ایجاد خانه‌های دوم باعث بروز تشنج و اختلاف میان ساکنان شده و در برخی اثرات اجتماعی - فرهنگی مثبتی چون ایجاد اتحاد و همدلی و جلب مشارکت آنان در اقدامات روستا داشته است. تم‌های استخراج شده شامل دستیابی به ارزش‌ها و نیازهای فرا مادی - بازگشت به هویت - نمایش یا اثبات منزلت بالا - احساس یا ابراز تمایز - مصرف بر مبنای مد و ذائقه همه چیز پسند بوده است.

تحقیقات خارجی

رهبان و براون (۲۰۱۵) نشان داد، گرایش بالای افراد به تغییر محل سکونت، اساساً شامل تغییر نوع سکونت است. مهاجرت‌های شهری - روستایی بر اهمیت ویژگی‌های فردی خاص تأکید دارند و تأثیر دوره زندگی و ویژگی‌های اقتصادی - اجتماعی را نشان می‌دهند. این دانشمندی توانستند به پروفایلی دست پیدا کنند که ویژگی‌های جمعیت شناختی مطلوب افرادی که شهرها را به مقصد مناطق روستایی ترک کرده اند نشان می‌دهد.

- هیاوونگ (۲۰۱۳) در مقاله خود در مجله سازمان ملل موسوم به کرونی کل درباره مهاجرت معکوس چینیان به چین دلایل بازگشت را چنین بیان می‌کند: ۱- با رشد بالای اقتصادی در چین، چین بزرگ‌ترین اقتصاد جهان بعد از ایالات متحده شده است. بعد از بحران مالی سال 2008 درحالی که اکثر اقتصادهای جهان در رکود فرورفته بودند، اقتصاد چین همچنان به رشد خود ادامه می‌داد و همین موضوع فرصت‌های بیشتری را در خانه برای چینی‌های مهاجر فراهم آورد و بسیاری از آن‌ها بازگشتند. 2- در سال‌های اخیر دولت چین توجه ویژه‌ای به پرورش استعدادها کرده است. شایان ذکر است که از سال 2010 چین طرحی را به نام طرح توسعه استعدادهای ملی چین آغاز کرده و آن را زیربنای تلاش‌های خود برای پرورش استعدادها از سال‌های 2010 تا ۲۰۲۰ کرده است. این طرح اولین نقشه جامع چین برای توسعه منابع انسانی است. این طرح قرار است تأثیر بسیار قدرتمندی را برای اقتصاد ملی چین و توسعه اجتماعی آن برای سال‌های آینده بگذارد.

- کولیر، پیراچا و راندازو (۲۰۱۲) در تحقیق خود درباره عوامل مؤثر بر انتقال سرمایه و مهاجرت معکوس به کشورهای مراکش، الجزایر و تونس دریافتند که احتمال ورود سرمایه به این کشورها توسط مهاجران چرخشی نسبت به مهاجران معکوس دائمی بیشتر است. مسأله دیگری که جالب به نظر می‌رسد این است که هرچه مدت زندگی در یک کشور خارجی افزایش می‌یابد، مهاجران تحصیل کرده‌تر کم‌تر سرمایه به کشورهای مبدأ منتقل می‌کنند.

- مارتین و رادو (۲۰۱۲)، در تحقیق خود درباره تجربه اروپای شرقی درباره مهاجرت معکوس دریافتند که تجربه شغلی که مهاجران معکوس به کشورهای اروپای شرقی به دست آورده‌اند، سبب شده است که آن‌ها در کشورهای مبدأ درآمدهای بالاتری را کسب کنند و همین امر سبب شده است که ساکنان این کشورها نسبت به مهاجران‌های کوتاه مدت به کشورهای دیگر راغب‌تر شوند و فکر مهاجرت دائم را کنار بگذارند.

- جیالو (۲۰۰۹)، در تحقیق سرمایه‌ی انسانی، مهاجرت بازگشتی و روستایی و کارآفرینی در چین، که یک مطالعه‌ی مهاجرت شهری روستایی داخلی است. اصلاحات اقتصادی دهه ۱۹۸۰ بیش از ۱۳۰ میلیون نفر روستایی را به نواحی شهری انتقال داد. این مهاجران در موفقیت اقتصادی چین نقش بارزی داشتند و بعد از بازگشت به روستا نیز در کارآفرینی روستایی بسیار مؤثر بوده‌اند. وی بیان می‌کند که: دولت چین اول باید محدودیت‌های خانواده‌های روستایی را بردارد و به فکر نابرابری‌های روستا و شهر باشد و مناطق روستایی باید تا حد زیادی بهبود پیدا کنند و برای این کار نیاز به اعتبارات خواهد داشت و توجه به بخش غیر کشاورزی یعنی رشد کارآفرینی در سایر بخش‌ها تا حدی می‌تواند به این امر کمک کند.

جمع بندی پیشینه

یکی از نقاط قوت این پژوهش، پرداختن به این موضوع است. بررسی مطالعات انجام شده در زمینه مهاجرت معکوس نشان می‌دهد به علت نسبتاً جدید بودن موضوع مهاجرت معکوس از شهر به روستا در ایران، مطالعات اندکی در این زمینه انجام شده است. همچنین با توجه به تفاوت‌های مکانی و فرهنگی موجود در مناطق مختلف کشور نمی‌توان نتایج مطالعات مربوط به مهاجرت معکوس در یک منطقه از کشور

را به مناطق دیگر با ویژگی‌های فرهنگی و مکانی متفاوت تعمیم داد. بر این اساس با توجه به ویژگی‌های فرهنگی و موقعیت خاص شهرستان سرپل ذهاب که طی سال‌های اخیر بیشترین مهاجرین معکوس را در استان به خود اختصاص داده بود، ضروری دارد انگیزه‌های مهاجرت معکوس و پیامدهای آن در روستاهای این شهرستان مورد بررسی قرار گیرد.

مبانی نظری

با توجه به مدل تحلیلی تحقیق، مشوق‌های اقتصادی، مشوق‌های اجتماعی و مشوق‌های فرهنگی متغیرهای اصلی در این تحقیق می‌باشند. همچنین هزینه مهاجرت، ویژگی‌های فردی، ویژگی‌های اجتماعی - اقتصادی و وضعیت مهاجرتی (مدت مهاجرت، مبدأ مهاجرت، شبکه مهاجرت) مهاجر، متغیرهای واسطه‌ای و مداخله‌گر در تمایل به مهاجرت معکوس در این تحقیق می‌باشند. علاوه بر آن دولت تا در قبال حل مسائل کلان‌شهرها و کنترل مهاجرت روستا به شهر به تدابیری از جمله، توسعه عمران روستایی، تقویت شهرهای متوسط و کوچک، ایجاد شهرهای کوچک جدید، انتقال پایتخت پرداخته و مورد توجه قرار داده‌اند. در سال‌های اخیر پدیده رشد بی‌قاعده جمعیتی کلان‌شهرهای در ایران نیز سرعت یافته است که البته این پدیده کلان‌شهرها در ایران نیز همانند سایر کشورهای دنیا در اثر مهاجرت‌های بی‌رویه روستا - شهر شکل گرفته است. بدین خاطر مسئولان و سیاست‌گذاران در ایران، برای کنترل رشد بی‌رویه کلان‌شهرها و همچنین آثار و پیامدهای منفی حاصل از رشد کلان‌شهرها سیاست‌هایی را در جهت کنترل رشد کلان‌شهرها و همچنین کنترل «سیاست مهاجرت معکوس»، مهاجرت بی‌رویه به سوی کلان‌شهرها، اتخاذ می‌نمایند.

صاحب‌نظران رهیافت معیشتی بر این باورند که در پدیده‌ی مهاجرت، با افرادی روبرو هستیم که مهاجرت را به‌عنوان راهبردی برای بقا و استمرار معیشت خود انتخاب می‌کنند. آرتور لویس و فی-رانیس به این دیدگاه معتقد هستند. انسان تا در مکان‌های مختلف با عوامل مثبت و منفی (جاذبه و دافعه) روبرو هستند و گاه با ارزیابی آن‌ها، محل سکونت خود را تغییر می‌دهند؛ زیرا این عوامل به‌طور آشکار و پنهان می‌توانند اصلی‌ترین عامل و انگیزه‌ی مهاجرت باشند.

نظریه‌های متفاوتی در زمینه علل و پیامدهای مهاجرت معکوس ارائه شده است. گرچه دیدگاه‌های مربوط به مهاجرت تفاوت‌هایی باهم دارند، ولی در همه این نظریات، مهاجرت سازوکاری برای باز توزیع نیروی کار است. بعضی از این دیدگاه تا از دید کلان به مسئله مهاجرت نگاه می‌کنند و عامل مهاجرت را محدودیت‌های ساختاری قلمداد می‌کنند. از سوی دیگر برخی از این دیدگاه تا، مهاجران را به‌عنوان افرادی در نظر می‌گیرند که درگیر محاسبات هزینه-فایده هستند و برای بهبود در سطح زندگی مهاجرت می‌کنند. بررسی مطالعات حاکی از آن است که دلایل مهاجرت بازگشتی به نواحی روستایی عمدتاً اقتصادی، بوم‌شناختی و یا در ارتباط با کیفیت زندگی است. به‌علاوه مهاجرت معکوس در ایران شکل دیگری از مهاجرت معکوس در کشورهای پیشرفته است، در کشورهای پیشرفته ساکنین شهرها عمدتاً از مشکلات بزرگ‌تر مراکز شهری به دنیای قابل اداره تر و سالم‌تر حاشیه سوق داده می‌شوند، اما در کشورهای جهان سوم عمدتاً دسترسی به فرصت‌های شغلی، مسکن ارزان‌تر و دیگر دلایل موجب جابه‌جایی جمعیت از شهرها به سکونتگاه‌های روستایی می‌گردد. چنانکه در اغلب تحقیقات انجام‌شده در کشور تأمین زمین و مسکن ارزان‌قیمت در روستا و نزدیکی به محل کار و فعالیت به‌عنوان مهم‌ترین علل شکل‌گیری مهاجرت‌های معکوس و بازگشتی مطرح شده است.

در موضوع مهاجرت روستا - شهری دیدگاه‌های مختلفی وجود دارد و عوامل اقتصادی، اجتماعی، طبیعی، سیاسی، فرهنگی، ارتباطی، اداری و غیره در آن مؤثر هستند. اندیشمندان با طرح مکاتب و رویکردهای متعدد موضوع مهاجرت‌های روستا به شهر را تبیین و تفسیر کرده‌اند که مهم‌ترین این دیدگاه‌ها عبارت‌اند از نظریه‌های: دوبخشی، سرمایه‌گذاری انسانی، مطلوبیت مهاجرت داخلی، رهیافت سیستمی، جذب و دفع، تفاضل هزینه در مهاجرت، درآمد مورد انتظار مهاجر در مقصد، کارکرد باوری مهاجرت، وابستگی و مهاجرت، تحلیل توسعه‌نیافتگی، تأثیرات متقابل شیوه تولید سرمایه‌داری و شیوه تولید ماقبل سرمایه‌داری که در مطالعه حاضر نظریه جذب و دفع (عوامل میانی لی) بیش‌تر مدنظر قرار گرفته است. طبق نظر «لی» چهار عامل عمده در مهاجرت مؤثرند: عوامل موجود در مبدأ، عوامل موجود در مقصد، موانع موجود در جریانات مهاجرت از مبدأ به مقصد و عوامل شخصی. در هر مبدأ و مقصدی یک سری عوامل مثبت (جاذبه تا) و عوامل منفی (دافعه تا) وجود دارند که در نگاه‌داشتن فرد در یک منطقه یا مهاجرت او مؤثرند.

در این تحقیق از نظریه‌هایی استفاده شده است، که توسط آن بتوان تأثیر سیاست‌های تشویقی دولت بر تمایل به مهاجرت به خارج از شهر را سنجید. نظریه راونشتاین بیان می‌نماید که هر جریان مهاجرت روستایی به شهر یک جریان متقابل کوچ برگشتی از شهر به روستا را دنبال دارد و همچنین این یکی از قوانین مهاجرت راونشتاین است. طبق این رویکرد اگر مهاجر موقعیت و فرصت بهتری در مکان‌های غیر کلان‌شهر به وجود بیاید احتمال دارد که تصمیم و اقدام به مهاجرت برگشتی نماید. لی نیز بیان می‌دارد که فرد با توجه به عامل‌های دافعه

و جاذبه در مبدأ و مقصد و همچنین موانع موجود در سر راه مهاجران، اقدام و تصمیم به مهاجرت می‌گیرند. طبق رویکرد لی افراد در صورتی تمایل به مهاجرت دارند که عوامل دافعه در مبدأ بیشتر از عوامل جاذبه باشد و همچنین عوامل جاذبه در مقصد بیشتر از عوامل دافعه باشند. نظریه سرمایه انسانی که به نظریه هزینه - فایده موسوم است، بیان می‌کند ارزیابی عقلانی هزینه تا و منافع برای مهاجرت در نظر گرفته می‌شود.

روش تحقیق

این پژوهش با روش پیمایشی صورت گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش شامل تمامی شهروندان ۱۵ سال به بالای ساکن روستاهای شهرستان سرپل ذهاب می باشد که دارای مهاجرت معکوس می باشد در تا سال ۱۳۹۶ جمعیت این افراد برابر ۲۱۴۳ بوده است . نمونه این پژوهش با استفاده از فرمول کوکران محاسبه گردیده است که برابر ۴۰۶ نفر است. در این مطالعه از روش نمونه گیری سهمیه ای استفاده شده است (نمونه گیری به معنای برداشتن نسبی از جامعه یا کل به عنوان معرف یا نماینده است این نمونه باید اکثر ویژگی های جامعه ی کل را داشته باشد تا بتوان نتایج حاصل از آن را به کل تعمیم داد. داده ها بر اساس طرح نمونه ای سهمیه ای مبتنی بر گروه سنی ۱۵ سال به بالا ، جنس و منطقه محل سکونت (همه افرادی که دارای مهاجرت معکوس تا سال ۱۳۹۶) متناسب با حجم جمعیت جمع آوری شده است که تا حد امکان معرف جامعه و متناسب با هدفهای پژوهش باشد و به منظور کارایی بیشتر و نتایج مطلوب تر، تعداد پرسشنامه بیشتری توزیع و سعی شده تا تمام پرسشنامه ها توسط محقق در اختیار پرسش شونده گان قرار داده شود تا با دقت هر چه تمام تر دیدگاه های افراد جمع آوری و تحلیل گردد. سطح تحلیل در این تحقیق سطح خرد می باشد، واحد تحلیل در این پژوهش نیز خانوارهای مهاجر از شهر به روستا در شهرستان سرپل ذهاب هستند و همچنین واحد مشاهده نیز در تحقیق حاضر فرد است زیرا پرسشنامه ها توسط افراد تکمیل گردیده است. پس از استخراج داده ها، برای تجزیه و تحلیل اطلاعات در آمار توصیفی، از جداول و نمودارهای توصیفی، و شاخص های فراوانی، میانگین و انحراف معیار استفاده شده، و در بخش آمار استنباطی چون در پژوهش حاضر در فرضیات به دنبال تبیین عوامل اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی مهاجرت معکوس از شهر به روستا می باشد. لذا از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است. و جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش معادلات ساختاری استفاده شده است. و برای این کار از نرم افزارهای Amos و Spss استفاده شده است. برای حصول اطمینان از اعتبار صوری وسیله ای اندازه گیری به کار گرفته شده اند عبارتند از: استفاده از پرسشنامه های آزمون شده قبلی در پژوهش های مشابه ، نظرخواهی از اساتید راهنما و مشاور. برای سنجش پایایی از آلفای کرونباخ استفاده شده است.

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای پژوهش

متغیر وابسته (مهاجرت معکوس)

تعریف مفهومی:

از برگشت جمعیت یا جریانی ضد شهرنشینی با عنوان مهاجرت معکوس نام برده می‌شود، این نوع مهاجرت یعنی مهاجرت از شهر به روستا شامل کارشناسان و کارمندان دائم و افرادی می‌گردد که به علت مشکلات فراوان شهری اقدام به چنین مهاجرت‌هایی می‌کنند. مهاجرت معکوس را می‌توان حالتی از حالات «شهر گرایی نواحی روستایی» قلمداد کرد، چراکه شهر گرایی حومه‌ها و نواحی روستایی فرآیندی اجتماعی است که شامل گسترش ایده‌ها و شیوه‌های زندگی شهری در نواحی روستایی بوده و مشخص‌ترین حالت آن، حرکت جمعیت از شهرها به نواحی روستایی است (قاسمی و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۰).

تعریف عملیاتی:

تعریف عملیاتی متغیر وابسته - مهاجرت معکوس - در جدول زیر قابل مشاهده است:

تعریف عملیاتی متغیر وابسته (مهاجرت معکوس)

متغیر وابسته	ابعاد	مؤلفه تا	معرف تا
مهاجرت معکوس	درمانی	-----	به توصیه پزشکان برای درمان و دوری از استرس و فشار زندگی شهری، برای هوای پاک و تنفس به خاطر بیماری جسمی
	بازنشستگی	-----	امکان کسب یک زندگی آزاد، بازگشت به محل تولد و اقوام، پایان مأموریت کاری و میل به آرامش

دوری از هیاهوی زندگی شهری، استراحت و تفریح، کسب انرژی برای ادامه زندگی، تمایل به تجدیدقوا	استراحت	فراغت
بکر و طبیعی بودن فضای روستا برای پژوهش‌های علمی، دوری از مشغله و آرامش ذهنی، دسترسی به منابع طبیعی	-----	فراگیری مهارت‌های علمی، فنی و تولیدی

پایایی ابزار اندازه گیری

آنچه در این پژوهش مورد استفاده قرار گرفته پایایی همسانی درونی آیتم ها است که همسانی میان گویه های درون یک ابزار را می سنجد و معمولاً ضریب آلفای کرونباخ گزارش می شود . ضریب بدست آمده برای مجموع ابعاد مهاجرت معکوس از پایایی لازم برخوردارند چراکه مقدار الفای کرونباخ بزرگتر از ۰/۷ می باشد.

جدول ۱. ضریب آلفای کرونباخ در متغیرهای پژوهش

متغیر	میزان پایایی
مهاجرت معکوس	۰/۷۲
ایجاد درآمد	۰/۷۳
دسترسی به منابع	۰/۷۴
فن آوری های نوین ارتباطی	۰/۷۲
تسهیلات آموزشی	۰/۷۱

بحث و ارائه یافته‌ها:

– بررسی نرمال بودن داده ها

در ابتدا قبل از بررسی فرضیه ها با استفاده از آزمون کولموگراف اسمیرنوف^۳ به بررسی نرمال بودن توزیع داده های پژوهش می پردازیم، زیرا نحوه توزیع داده ها و یا به عبارتی تبعیت یا عدم تبعیت آن ها از توزیع نرمال، نوع آزمون های آماری متناسب (آزمون های پارامتریک یا آزمون های غیر پارامتریک) را رقم می زند.

جدول ۲. نتایج آزمون کولموگراف- اسمیرنوف جهت نرمال بودن توزیع متغیر های تحقیق

متغیر ها	میانگین	انحراف معیار	مقدار Z	سطح معناداری
تسهیلات آموزشی	۱۷/۷	۳/۳	۰/۰۳۳	۰/۲
ایجاد درآمد	۱۸/۶	۲/۶	۰/۰۲۸	۰/۰۷
فن آوری های نوین ارتباطی	۱۸/۲	۲/۵	۰/۰۴۴	۰/۰۸
دسترسی به منابع	۲۰/۵	۲/۴	۰/۰۴۱	۰/۰۷
مهاجرت معکوس	۲۸/۸	۲/۴	۰/۰۲۱	۰/۲۳

متغیر های پژوهش دارای سطح معناداری بزرگتر از ۰/۰۵ است؛ لذا فرض نرمال بودن توزیع برقرار است، بنابراین برای تحلیل فرضیه ها از آزمون های پارامتریک استفاده می کنیم.

بررسی فرضیه پژوهش

فرضیه شماره ۱: بین درآمد و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد.

جدول ۳. ضریب همبستگی درآمد و مهاجرت معکوس

مهاجرت معکوس		متغیر
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۱	۰/۷۲	درآمد

همان‌طور که در جدول فوق مشاهده می‌شود نتایج ضریب همبستگی در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار شده است. همچنین نتایج ضریب همبستگی ۰/۷۲ شده است که جهت آن مثبت است به عبارتی می‌توان گفت با افزایش درآمد، مهاجرت معکوس نیز افزایش پیدا خواهد کرد. لذا می‌توان گفت فرض پژوهش مبنی بر بین درآمد و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد، تأیید می‌شود.

فرضیه شماره ۲: بین دسترسی به منابع و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد.

جدول ۴. ضریب همبستگی بین دسترسی به منابع و مهاجرت معکوس

مهاجرت معکوس		متغیر
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۱	۰/۷۵	دسترسی به منابع

نتایج ضریب همبستگی در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار شده است. همچنین نتایج ضریب همبستگی ۰/۷۵ شده است که جهت آن مثبت است به عبارتی می‌توان گفت با افزایش دسترسی به منابع، مهاجرت معکوس نیز افزایش پیدا خواهد کرد. لذا می‌توان گفت فرض پژوهش مبنی بر بین دسترسی به منابع و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد، تأیید می‌شود.

فرضیه شماره ۳: بین فن آوری های نوین ارتباطی و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد.

جدول ۵. ضریب همبستگی بین فن آوری های نوین ارتباطی و مهاجرت معکوس

مهاجرت معکوس		متغیر
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۱	۰/۶۹	فن آوری های نوین ارتباطی

نتایج ضریب همبستگی در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار شده است. همچنین نتایج ضریب همبستگی ۰/۶۹ شده است که جهت آن مثبت است به عبارتی می‌توان گفت با افزایش فن آوری های نوین ارتباطی، مهاجرت معکوس نیز افزایش پیدا خواهد کرد. لذا می‌توان گفت فرض پژوهش مبنی بر بین فن آوری های نوین ارتباطی و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد، تأیید می‌شود.

فرضیه شماره ۴: بین بالا بردن تسهیلات آموزشی در روستا و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد.

جدول ۶. ضریب همبستگی بین تسهیلات آموزشی و مهاجرت معکوس

مهاجرت معکوس		متغیر
سطح معناداری	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۱	۰/۳۴	تسهیلات آموزشی

نتایج ضریب همبستگی در سطح خطای کمتر از ۰/۰۱ معنادار شده است. همچنین نتایج ضریب همبستگی ۰/۳۴ شده است که جهت آن مثبت است به عبارتی می‌توان گفت با افزایش تسهیلات آموزشی، مهاجرت معکوس نیز افزایش پیدا خواهد کرد. لذا می‌توان گفت فرض پژوهش مبنی بر بین تسهیلات آموزشی و مهاجرت معکوس رابطه وجود دارد، تأیید می‌شود.

نتیجه گیری

این پژوهش با هدف تبیین عوامل مؤثر بر مهاجرت معکوس از شهر به روستا اجرا شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین ایجاد درآمد، دسترسی به منابع، فن آوری های نوین ارتباطی، تسهیلات آموزشی و مهاجرت معکوس از شهر به روستا رابطه معناداری وجود دارد. عوامل جاذبه روستایی (ارزانی زمین و مسکن، زمین ارثی، هوای لطیف و پاکیزه، نبود مشکلات شهری) و دافعه شهری (گرانی زمین و مسکن، فشارهای روحی روانی، تبعیض نژادی، آلودگی هوا و غیره) و توسعه شبکه حمل‌ونقل موجب تحرک مکانی به صورت مهاجرت بازگشتی

می‌شود. هدف از بازگشت اقامت و زندگی است. چنانچه در مناطق روستایی مهاجر فرست، توسعه زیرساخت‌ها و امکانات زیربنایی برای فعالیت‌های اقتصادی و رشد و پیشرفت فرهنگی و اجتماعی ملاحظه شود منجر به بروز پدیده مهاجرت بازگشتی می‌شود. بنابراین ایده بازگشت به مبدأ در شخص به وجود آمده و وضعیتی را بیان می‌کند که شخص مهاجر با تمایل خود و به‌ویژه بعد از مدت‌زمان مشخص به مبدأ برمی‌گردد. پدیده مهاجرت بازگشتی، بیشتر واکنشی نسبت به ایجاد جذابیت در مناطق روستایی قلمداد می‌شود که از طریق ایجاد درآمد در فعالیت‌هایی مانند کشاورزی و دامداری، بازنشستگی و گاه ناشی از مشکلات زندگی شهری پدید می‌آید. مهاجرت بازگشتی غالباً بزرگسالان و بازنشستگان را شامل شده و گاهی نیز جوانان به دلایل بهداشتی یا به‌تبع خانواده، این نوع مهاجرت را برمی‌گزینند. اگر شرایط به نحوی تغییر یابند که ارتقای کیفیت زیستی و امکانات در روستا همراه با ارتقای سطح درآمد کشاورزی (در واحد سطح) باشد، زندگی در روستا را جایگزین جذابی برای محیط آلوده پرهزینه شهری می‌سازد. رونق اقتصادی در روستاها، خانواده‌های مهاجر را به روستاها کشانده و مهاجرت بازگشتی صورت خواهد گرفت. در دهه اخیر تغییرات اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی مناطق روستایی بازگشت مهاجران را زمینه‌سازی کرده است. در ایران پدیده مهاجرت معکوس به‌صورت آزاد و عموم به چشم می‌خورد، علاوه بر آن دولت با برنامه‌ریزی‌های مجدانه دربارۀ تمرکززدایی شهرهای بزرگ به سمت شهرهای کوچک و روستاها با شعار ضد شهرنشینی و مهاجرت معکوس را آغاز نموده است. در طی سالها آرام‌آرام بافت اجتماعی و اقتصادی این شهرها و روستاها تغییر کرده و با بهبود شبکه‌ی راه‌ها، این روستاها که در جوار شهرهای رو به رشد هستند، شکل جدیدتر ماهیتی توسعه‌یافته به خود گرفته‌اند. رشد خانه‌سازی و اسکان مهاجران و ساخت خانه‌های ویلایی و آپارتمانی در محیط‌های روستایی، ساخت فیزیکی روستاها را تغییر داده و به نظر می‌رسد در تغییر کارکرد آن نیز تأثیرگذار خواهد بود. پرداختن به مبحث مهاجرت معکوس، تنها پرداختن به روستا نیست بلکه شهر را نیز تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. شهر و روستا در گهواره‌ی ناحیه همزیست و هم‌بسترند؛ از سویی زایش، رشد و تکامل آن‌ها دور از تأثیرات ناحیه‌ای نیست و از دیگر سو با تأثیر متقابل در هم، تنش‌هایی به یکدیگر وارد می‌کنند. شهر و روستا هر دو بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و محیط نیز بر هر دو مؤثر است. از آنجاکه روستاها دارای توان بالقوه برای تحول نیستند، در رابطه‌های متنوع با شهر امکان تغییرات را ظاهر می‌سازند.

علت مهاجرت‌ها به روستاهای این شهرها را می‌توان در عوامل نزدیکی و درهم تنیدگی محیط شهری و روستایی و سیستم ارتباط جمعی مناسب... بیان نمود. رشد روستاها هم‌زمان با رشد شهرها، ظاهر مدرن روستاها و وجود فعالیت‌های بسیار قوی اقتصادی و همبستگی آن با شهرها باعث جذب مهاجران می‌گردد.

بنابراین پرداختن به موضوع مهاجرت معکوس به این روستاها موازی با شناخت رابطه‌ی نزدیک این روستاها به شهرهاست. بنابراین آنچه موردبررسی است مسائل و تغییرات مهم و رو به رشد ناشی از مهاجرت‌ها به روستاهاست.

نتایج یافته‌های این پژوهش با پژوهش‌های زیر همسو است:

جبالو (۲۰۰۹)، مبنی بر این‌که اصلاحات اقتصادی دهه ۱۹۸۰ بیش از ۱۳۰ میلیون نفر روستایی را به نواحی شهری انتقال داد. این مهاجران در موفقیت اقتصادی چین نقش بارزی داشتند و بعد از بازگشت به روستا نیز در کارآفرینی روستایی بسیار مؤثر بوده‌اند. میر فلاح نصیری و همکاران (۱۳۹۶) مهم‌ترین دلایل شکل‌گیری مهاجرت معکوس را شرایط آب‌وهوایی و اقلیمی و انگیزه‌هایی نظیر رها شدن از زندگی در شهرهای آلوده و پرازدحام، رسیدن به آرامش در محیط طبیعی و دسترسی به زمین و مسکن ارزان ذکر کرده‌اند. افزاینده و همکاران (۱۳۹۶)، در بررسی اثرات فضایی- مکانی مهاجرت بازگشتی نشان داد که در بازگشت مهاجران، عوامل اقتصادی بیشترین تأثیر را دارد و مهاجران با ارزیابی هزینه - فایده و تصور فواید بیشتر از هزینه تصمیم به بازگشت می‌گیرند.

پیشنهادها و راهکارها

- سیستم مهاجرت از شهر به روستا (مانند بازنشستگان، جوانان بیکار و...) تا هر روستایی بتواند پس از یکپارچه‌سازی اراضی مشارکت در احداث باغ یا مزرعه مکانیزه و مدرن مشغول به فعالیت مفید اقتصادی گردد. نتیجه چنین فعالیت‌هایی در نهایت، منجر به توسعه اجتماعی-اقتصادی آن منطقه می‌شود.

- در هر روستا اگر احداث واحدهای کوچک تولیدی از قبیل مرغ‌داری، گاو‌داری، گوسفندداری و یک گلخانه و حوضچه پرورش ماهی در محدوده خانه و مزرعه شکل نوین به خود گیرد، نیاز مواد غذایی این خانواده تا تأمین و تولیدات مازاد نیز از طریق تعاونی به فروش می‌رسد. اشتغال‌زایی در روستاها را عامل و راهکار عمده جلوگیری از مهاجرت بی‌رویه روستاییان به شهر و شکل‌گیری مهاجرت‌های معکوس به روستاها می‌دانند.

References

1. Afrakhteh, Hassan; Monafi Azar, Reza; velaii, mohammad (2017), Spatial-spatial effects of return migration in Miandoab city, Journal of Rural Research and Planning, 5 (1), pp. 83-98.

2. Afrakhteh, H., & Hajipour, M. (2013). The development of possession system of rural lands, causes and consequences, (Case study: Neghab and Masome Abad villages in Khosef County). Quarterly of Rural Development Economy, 2(3), 1-21. [In Persian].
3. Ashtari Mehrjardi, abazar; Mirzaei, Hussein; Firoozabadi, Seyed Ahmad; Imani Jajarmi, Hossein (2015), Sociological study of second homes in Iran and its consequences (Case study of Farahan city), Social Welfare and Development Planning Quarterly, Year 7, No. 28.
4. Ali Babaei, Mojtaba; Friday Poor, Mahmoud (۲۰۱۷), The process and pattern of reverse rural migration and the factors affecting it) Case study: Hajiloo rural district of Kabudarahang city, Journal of Rural Research and Planning, 5 (4), 91-105.
5. Curran, S. R., & Rivero-Fuentes, E. (2003). Engendering migrant networks: The case of Mexican migration. Demography, 40(2), 289-307.
6. Dustmann, C., & Yoram, W. (2007). Return migration: Theory and empirical evidence center for research and analysis of migration. London: University College of London.
7. Ghasemi, Maryam; Young, Jafar; Saberi, Zahra(2014), An Analysis of the Causes of Reverse Migration in Rural Areas of Binalood County, Geographical Studies of Arid Areas, Volume 4, Number 16, pp. 15-37.
8. Ghasemi Ardaei, Ali; Nobakht, Reza(2017), Causes and determinants of reverse migration flows in Iran , Letter of the Iranian Demographic Association, Volume 11, Number 21, pp. 41_70 .
9. Jomehpour, M. (1391/2012). An Introduction to Rural Planning: Perspectives and Methods, (5th Ed.). Tehran, Iran: SAMT Press. [In Persian]
10. Lee, E. S. (1999). A theory of migration. Demography, 3(1), 47-57.
11. Mushfaq, Mahmoud; Eidi Tarakmeh, guidance(2012), Assessing the Relationship between Government Incentives for Immigration and the Tendency of Reverse Migration in Iran (Case Study of the Staff of the Ministry of Jihad Agriculture in Tehran), Population Quarterly.
12. Monafi Azar, Reza; Abdullahi, Abdullah; Alizadeh, Timur; ; velaii, mohammad; Ghasemi Ardehani, Ali(2015), Return migration and its consequences on rural settlements (Case study: Barough section of Miandoab city), Journal of Human Settlement Planning Studies Volume 12, Number 1 (38), pp. 173-192.
13. mohammadpurlima, Alizadmina Abad, Farshid(2017), Urban divergence and the process of residents leaving the metropolitan area (Case study: Tehran), Geography and Urban Planning - Regional, No. 29, pp. 75-90.
14. Yaqubi, Jafar; Zabidi, Tahereh(2017), Investigating the motives of reverse migration and its consequences in the villages of Ijroud city - Zanjan province, Quarterly Journal of Rural Research, Volume 9, Number 2.